MUSIQA DARSIDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

Shohruh Pardayev Abdihakimovich
Qarshi ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarga musiqa darslarida interfaol usullardan foydalanish haqida ma’lumot va tavsiyalar keltirilgan. O‘quvchilarni musiqa darsiga qiziqtirish va rivojlantirish bo‘yicha tahlillar yozilgan.

Kalit so‘zlar: didaktika ta’lim, musiqiy ta’lim, ta’lim prinsiplari, musiqa tarbiyasi.

Annotation: This article provides information and recommendations to students about the use of interactive methods in music lessons. Analyzes were written on the interest and development of students in music lessons.

Keywords: didactic education, musical education, principles of education, music education.

Didaktika ta’lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o‘rganuvchi qismidir. Didaktika grekcha so‘z bo‘lib, “didayko” - o‘qitish. “didaskoya” – o‘rgatuvchi degan so‘zlardan kelib chiqqan. “Didaktika”ning so‘zma-so‘z tarjimasi ta’lim nazariyasini anglatadi. Ta’lim nazariyasi tal’im jarayonining tushunchasi va mohiyatini, ta’lim qoidalarini, uslublari hamda tashkiliy shakllarini o‘z ichiga oladi. Didaktika o‘z oldiga o‘qitishning o‘quvchilarni har tomonlama tarbiyalash maqsadlariga javob beruvchi umumiy qonuniyatlarini bilib olish vazifasini qo‘yadi. Ta’limning asosiy vazifasi yosh avlodni ilmiy bilimlar, ko‘nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat. Demak, didaktika “nimaga o‘qitish”. “nimani o‘qitish” va “qanday o‘qitish” kabi savollariga javob izlaydi. Umumiy didaktika esa o‘z navbatida, ayrim o‘quv fanlariga oid usullar bilan juda mustahkam bog‘lanadi. Shu usullar ma’lumotiga tayanib, o‘qitishning umumiy qonuniyatlarini yechib boradi va ayni vaqtda har bir o‘quv fanini o‘qitish usullari uchun umumiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Musiqaviy didaktika, uning birlashtiruvchi vazifasi hamda uning xususiy didaktikalari va musiqiy ta’limning mavzuli metodikasi bilan bog‘liqdir.

Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari:

1. Musiqiy ta’limning jarayoni, prinsiplari, mazmuni, usullari, shakllari. Musiqiy ta’lim mazmuni umumiy madaniyatining rivojlanishiga va jamiyatning musiqa san’atiga bo‘lgan ehtiyojiga bog‘liq. Shuning uchun musiqiy ta’lim mazmuniga kiruvchi musiqiy bilimlar, malakalar, ko‘nikmalar, musiqa materiali, ta’lim usullari

va shakllarini tizimlashtirish lozim. Musiqa sabog‘i tarbiyalanuvchi shaxsning badiiy tafakkurini shakllantiruvchi ta’lim sifatida muhimdir. Uning vositasida nafosat tuyg‘ularini tarbiyalash bilan birga yosh avlodga oliy insoniy fazilatlar tarkib toptirish nazarda tutiladi. Bunda milliy va umumbashariy musiqa ta’limshunosligi hamda o‘qitish uslubiyotiga tayanish lozim. Musiqa ta’lim tarbiyasi mazmunida esa milliy musiqa merosimiz asosiy o‘rin tutadi. Milliy musiqamiz qonuniyatlariga qiyoslab, o‘zga xalqlar musiqa madaniyati bilan tanishish, ya’ni “ta’limda umuminsoniy va milliy - madaniy qadriyatlarning ustuvorligi”ga amal qilish musiqa o‘qitishning muhim didaktik yo‘nalishi hisoblanadi.

2. Musiqa ta’lim-tarbiyasining maqsadi yosh avlodni milliy musiqa merosimizga qila oladigan hamda umumbashariy musiqiy qadriyatlarni idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishdan iboratdir. Buning uchun har bir o‘quvchining musiqiy iqtidorini rivojlantirib, musiqa san’atiga mehr ishtiyoqini oshirish, musiqadan bilim va amaliy malakalar doiralarini tarkib toptirish, iqtidorli o‘quvchilarni musiqiy rivojlanishlari uchun zaruriy shartsharoitlar yaratib berish, maktab musiqa ta’lim-tarbiyasining asosiy vazifasidir. Mazkur oliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish-musiqa faniga jamiyatni madaniy - ahloqiy rivojlantiruvchi omil sifatida qarash, predmet muammolarini hal etishda tajribali o‘qituvchilar ijodkorligiga tayanish, musiqa o‘qitish uslubiyotini ilgor tajribalar va kompleks ilmiy-metodik izlanishlar natijasi asosida takomillashtirish talab etiladi. Ta’lim jarayoni ikki shaklda - dars va sinfdan tashqari musiqiy mashg‘ulotiar tarzida amalga oshiriladi. O‘qitishning asosiy va barcha o‘quvchilar uchun zaruriy shakli musiqa darsidir. Shu bois dars tuzilishlari va o‘qitish usullarining xilma-xil shakl va turlarini qo‘llash hamda tajriba jarayonida darsning yangi usul va tuzilmalarini kashf etish dolzarb masala bo‘lib turadi. Bundan ko‘proq Sharq va milliy musiqa ta’limshunosligini o‘rganish va undan unumli foydalanish muhimdir.

3. Ta’lim prinsiplari jamiyat ijtimoiy extiyojlaridan kelib chiqib pedagogika nazariyasi va amaliyoti yutuqlariga ko‘ra o‘zgarib takomillashib boradi. Tarixda ta’lim prinsiplarini aniqlash bo‘yicha turlicha yondoshuvlar mavjud bo‘lgan. Masalan: XVI asrda Ya. A. Komenskiy ta’lim prinsiplarini tabiatga qiyoslab o‘rganishni ya’ni o‘quvchilarga tabiat quynida bevosita ta’lim berishni, tabiatda qanday mutanosiblik bo‘lsa, ta’limda ham xuddi shunday mutanosiblikka erishishni taklif etadi. XVII-XVIII asrlarda madaniy jihatlardan mutanosiblikka erishish prinsiplari ilgari suriladi. Hozirda ta’limning ilmiylik prinsipi, o‘quvchilar imkoniyatlari va yosh xususiyatlarini hisobga olish prinsipi, ko‘rgazmalilik prinsipi, ta’limda muntazamlilik va davomiylik prinsipi, ta’limning hayot bilan bog‘liqligi,

ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faolligi va ongliligi, ta’lim va tarbiyaning tarbiyaviy xarakteri kabi ko‘pgina prinsiplari mavjud. Musiqa darsi pedagogikaning didaktik nazariyasi va prinsiplari, ta’lim amaliyotining umumlashma nazariyasi asosida tuziladi.

Mazkur prinsiplar asosan, o‘quv materiallarini qo‘llash, musiqa darsini mazmunini va darsning tizimidagi asosiy talablar va uning yo‘nalishlarini belgilab beradi va bir necha turga bo‘linadi:

1. Musiqa darsida bilim va malakalarining mustahkamligi.
2. Musiqa ta’lim va tarbiyasida ilmiylik, sistemalash va davomiylik,
3. Darsda o‘quvchilarning ongliligi va faolliligi,
4. Musiqa darsida ko‘rgazmalilik.

O‘quv materiallarining o‘quvchilar bilim - malakalariga va yosh xususiyatlariga mosligi, rejasini tuzish jarayonida qo‘llanadi. Ta’lim mazmunini o‘quvchilarni haqqoniy ilmiy dalillar, tushunchalar, qonuniyatlar, nazariyalar bilan tanishtirishni nazarda tutadi. Buning uchun o‘quv mazmuniga faqat ilmiy asoslangan, tajribada tasdiqlangan, o‘quv musiqa fani va musiqa fanining mazmuni orasidagi qonuniy aloqalarga asoslangan ilmiylik prinsipini qo‘llash darkor. Nazariy bilimlarning amaldagi qo‘llanilishi va u bilimlarning amaliy bilimlar bilan bog‘liqligi har bir o‘qituvchining axborotida sezilib turishi kerak. Musiqa fani bo‘yicha yangiliklari doimo izohlanib borilishi darkor. Bevosita dars davomida ilmiylik prinsipi faqat ilmiy axborotni berish bilan chegaralanmaydi. Axborot, ilmiy manbalarning qayerdan kelib chiqqanligi sabab, natijalarning tahliliy, tarixiylik prinsipini qo‘llash ham ilmiylik prinsipini ta’minlaydi. Dars jarayonida o‘quv materiallarining o‘quvchilarni bilim tajribasiga mosligi, o‘quvchilar ovozining rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olish, nota qonuniyatlarini to‘gri o‘rgatish, asarlarni o‘quvchilarning fikriy qobiliyatiga mos ravishda tahlil etish darsning ilmiylik prinsiplarini tashkil etadi. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar tafakkuriga xos va ko‘proq o‘yin bilan bog‘liq bo‘lgan tanish qo‘shiqlar, kuy va pyesalar o‘rgatiladi. O‘rta sinflarda esa o‘quvchilar hayotiy tajribalari boyigan, aniq fanlarni o‘rganish jarayonida ilmiy dunyoqarashlari tarkib topayotgan davr bilan farq qiladi. Shunga muvoflq o‘rganiladigan asarlar ham janr, hajm va badiiy mazmun jihatidan tobora jiddiylashib borishi tizimlilik prinsipi deyiladi.

Musiqa darsi xorda kuylash, musiqa savodi, musiqa tinglash kabi asosiy musiqiy faoliyatlarni o‘z ichiga oladi. Shu xildagi asosiy faoliyat turlarini darsning mantiqiy yaxlitligidan ajratmagan holda e’tibor beriladi. Bu esa darsdagi barcha musiqiy

faoliyatlar jarayonida uzluksiz amalga oshirib, darsning har bir faoliyatini o‘z navbatida borishi davomiylik prinsipi deyiladi.

Ta’limda onglilik va faollik prinsipini amalga oshirish ham bilish jarayonining psixologik asoslariga to‘la tekis tayanadi. Tartib va qoidalar yaxshi o‘zashtirilsa-da, ayrim xollarda shu bilimlarni bevosita qo‘llash jarayonida o‘quvchilar qiynalishi mumkin. Ba’zan ular oddiy masalalarni yecha olmay qolishadi. Demak, o‘quvchi materialni tushunib yetmasdan shunchaki, yodlab olgan. O‘quvchilar olgan bilimlarini amaliy hayotda foydalana olishlari uchun ta’lim berish jarayonini faol fikrlash jarayoniga aylantirish kerak. Buning uchun, bolaning o‘quv materiallarini ongli ravishda bilib o‘zlashtirishi bilish jarayonini faolligini vujudga keltirishi lozim. Ma’lum musiqa asarini kuylab yoki tinglab o‘zlashtirish va undan badiiy estetik zavqlanib idrok etishda, bolaning eng avvalo, diqqat-e’tiborini jalb eta bilish unda qiziqish uyg‘ota bilish, onglilik va faollikni vujudga keltiradi. Musiqani ongli idrok etish, o‘z navbatida, badiiy ohang va mantiqiy jihatdan xotirada turg‘un saqlanishni talab etadi. Musiqa darsida onglilik va faollik ayniqsa, vokal-xor malakalarini shakllantirilishi uchun zarurdir. Xor bo‘lib qo‘shiq kuylash, musiqa tinglash, musiqa savodi faoliyatlarida ham onglilik va faollik musiqani nazariy va amaliy jihatlarini to‘g‘ri bilish va o‘zlashtirishni osonlashtiradi.

Ta’limda, ko‘rgazmalilik prinsipiga amal qilish o‘quv-tarbiya jarayonining asosini tashkil etadi. Ta’lim va tarbiyada ko‘rgazmalilikdan foydajanish haqida Al Farobiy ko‘pgina ibratli so‘zlarni aytib qoldirgan. Farobiyning fikriga qaraganda o‘quvchilarni, shogirdlarni uch toifaga bo‘lish mumkin:

Birinchi toifasi – o‘quv materialini o‘zlari mustaqil o‘rgana olishadi. Uchinchi toifadagilarni majburlab, zo‘rlab o‘qitish kerak, deydi. Va nihoyat ikkinchi toifa talabalarga ta’lim berishda ko‘rgazmalilikdan foydalanib o‘quv mehnatini jadallashtirish va bir muncha osonlashtirish imkoniyati tug‘iladi. Ko‘rgazmalilik prinsipiga amal qilinganida eshitish organlari bilan bir qatorda ko‘rish organlaridan ham foydalaniladi.

Musiqa tarbiyasida musiqaning o‘zi-o‘ziga ko‘rgazmali vositadir. Chunki, u qo‘li bilan emas balki quloq bilan idrok etiladi. Musiqa tinglashda ham, asar tahlilida ham ohang ko‘rgazma sifatida chalib ko‘rsatiladi. O‘qituvchining o‘zi, nutqi, ijrosi ham asosiy ko‘rgazma bo‘lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, texnik vositalar, ko‘rgazmali kartochkalar, grafik yozuvlar, rasmlar, nota yozuvlari ham, musiqa darsida ko‘rgazma sifatida muhim rol o‘ynaydi. Mazkur printsiplar asosan, o‘quv materiallarini qo‘llash musiqa darsini mazmunini va rejasini tuzish jarayonida qo‘llanadi.

Xulosa, qilib aytganda, pedagogikaning umumdidaktik prinsiplari, musiqa madaniyati darsida muhim ahamiyatga ega bo‘lib musiqani hayot bilan bog‘lashda katta ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Зимина А. Основы музыкалного воспитания и развития. Москва, Владос, 2000.

2. Norxo‘jayev N. O‘zbekiston Vatanim manim. T.1999.

3. Школяр Л. В, Школяр В.А, Критская Е.Д. и др. Музыкалное образование в школе. Москва, 2001.

4. Hasanboyeva O., Hasanboev J., Homidov £. Pedagogika tarixi. Tos’hkent, G‘.G‘ulom, 2004.

5. Begmatov S. va boshqalar “Musiqa” 6 - sinf. Toshkent, G‘.G‘ulom, 2003.

6. Ibroximov O., J.Sadirov. “Musiqa”

7 sinf uchun darslik. G‘.G‘ulom,Tos’hkent, 2006. 7. Ibrohimov O., J.Ibrohimov “Musiqa” 4- sinf. Toshkent, G‘.G‘ulom, 2002.

8. Yo‘ldoshev J. “O‘zbekistonda musiqa tarbiyasi va ta’limning rivojlanishi” Toshkent, 1995.

9. Mansurov A., Karimova D., “Musiqa” 5 sinf uchun darslik. Toshkent, G‘. G‘ulom, 2004.

10. Nurmatov X.va b. “Musiqa” 1,2,3 sinflar 2004y. 11. Rahimov.H. O‘zbekiston Vatanim manim.Toshkent, Mehnat, 1997.

11. Norxo‘jayev X. “O‘zbekiston Vatanim manim”. Toshkent, Sharq, 1999.

12. G.Sharipova “Boshlang‘ich sinflarda musiqa o‘qitish metodikasi” ma’ruza matni Toshkent, TDPU, 2001

13. Схаинская Е. Н. Методика музыкалного воспитания. Тексты лекций. Ташкент, ТДПУ, 2008.